

Marčelo Brajnović: Među ljudima — drugi put!

Muzej-Museo Lapidarium, 2022.

Ova knjižica, možda prije libreto koji prati posthumnu izložbu Marčela Brajnovića „Među ljudima - drugi put!“, nastoji iz suvremene perspektive iznijeti neke do sada nepoznate pojedinosti iz umjetnikova nasljeđa. Bez obzira na to što je riječ o jednom od najistaknutijih istarskih/hrvatskih umjetnika, neka od djela Marčela Brajnovića nepoznata su javnosti, osobito ona iz 1960-ih, zatim ona koja se nalaze u privatnom vlasništvu, kao i ona koja je Muzej Lapidarium otkupio za vrijeme umjetnikova života.

Stoga ni izložba ni knjižica nemaju obilježja monografskog prikaza, nego prije od toga naš naklon i iskorak k što boljem sagledavanju likovnog, sadržajnog i konceptualnog stvaralaštva Marčela Brajnovića. Jer, tek će valjati – naročito nakon što je njegov sveukupni opus sada definitivno zaključen – pokušati istražiti, pročitati, protumačiti, vrednovati ovu dragocjenu baštinu, a to će biti neodgodiv zadatak što pred cijelom ekipom budućih interpretatora Marčelova raznorodnog djela tek predstoji.

Dovoljno je navesti samo manji broj podataka iz umjetničke biografije Marčela Brajnovića. Jedan je od prvih iz Istre koji se otisnuo studirati u Zagreb, dijelom u Beograd – i to likovnu umjetnost, družiti se i stvarati s kolegama apstraktnog izričaja. Tada je upoznao i Zvezdanu Hegedušić, svoju buduću suprugu. Sve se to zbivalo u jednom desetljeću, otprilike s kraja četrdesetih i početka pedesetih godina prošlog stoljeća. U istom se razdoblju aktivno uključuje i u likovna događanja Pule i Rovinja, da bi šezdesetih godina u paradigmu hrvatske poratne umjetnosti, pored Ivana Kožarića i Miroslava Šuteja, unio inovacije u vidu objekta, asemblaža i ready-madea. Tek poslije ovog mladog slijedi zreli Marčelo koji je za svog boravka u nekoliko europskih zemalja potpuno sazreo kao slikar. Svestrani umjetnik i tekstopisac povratkom u rodno Rovinjsko Selo svoj životni i umjetnički prostor gradi, skupa sa svojom obitelji, na Gumila brijegu, zaravni poznatijoj kao Golo Brdo.

U hrvatskoj (istarskoj) kulturnoj sredini Marčelo Brajnović ima poseban, kulturni značaj. Sudionik je povijesnih prekretnica poslijeratne Jugoslavenske umjetničke scene. Svojim ranim apstraktnim slikama blizak je EXAT-u 51, svojim akcijama i agitacijama Gorgoni, da bi nedugo potom, tragajući za reprezentacijom osobnih osjećaja, slijedila slika – štafelajna ulja na platnu, često velikih formata i ručno rađenim obojenim okvirima.

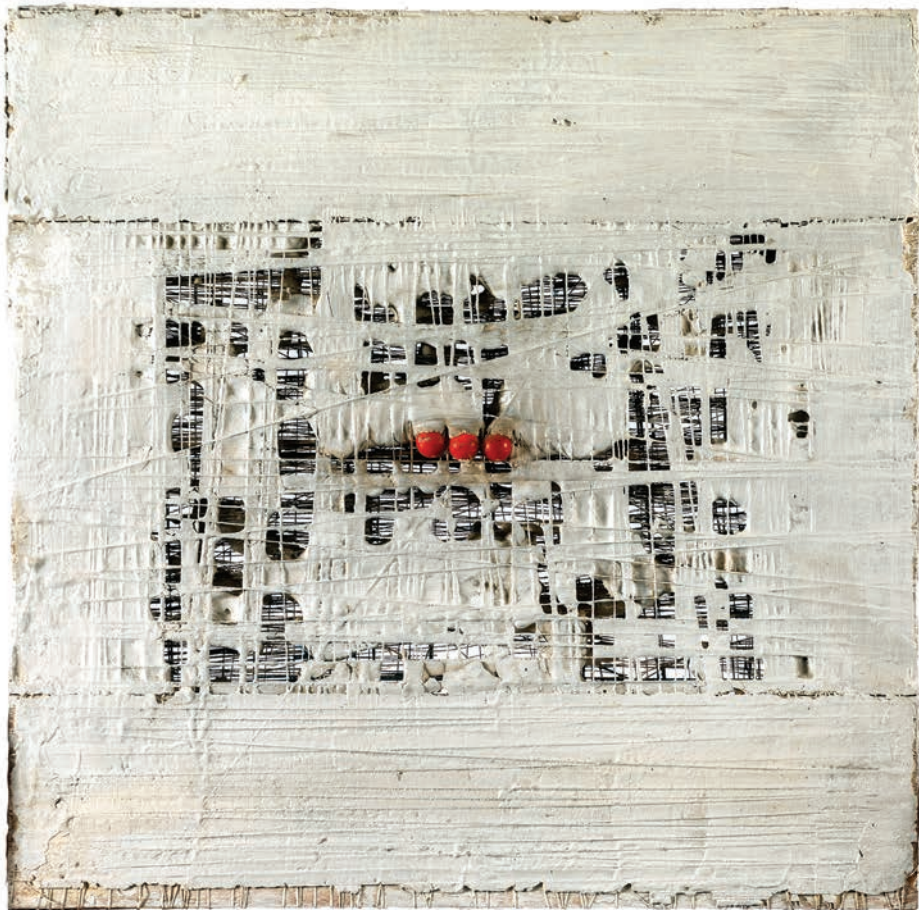
Prepoznatljivim figurativnim i pejzažnim motivima stvorio je tajanstveni umjetnički svemir u kojem se isprepliću san i stvarnost, lirsko i narativno, arhaično i suvremeno. Kažimo da je riječ o svojevrsnom realizmu uhvaćenom u nadrealnom prostoru. Unutar tog prostora unosi prepoznatljivije tradicijske (istarske) elemente i samosvojestvenu mitologiju (Jehovin svjedok) isprepletenu kritičkim pogledima na globalno okruženje (neoliberalna ekonomija i politika, konzumerizam). Stoga se vizualni svijet Marčela Brajnovića, samo naizgled figurativan i klasičan, odlikuje iznimnim i osebnim izričajem koji otvara mnoge arhetipske, kulturne i ljudske sadržaje.

Krajem 20. stoljeća Marčelo napušta stroga ograničenja slikarstva te se upušta prema oblicima instalacijske i konceptualne umjetnosti. No, opet na osebnim i svojstven način. Posebno se ističu njegovi samizdati, manifesti, akcije i projekti, kojima u specifičnoj formi izražavanja i vrlo subjektivističkim stajalištima iznosi misli o „Veleposlanstvu Kraljevstva Božjeg“, o kritici autoriteta, o ulozi umjetnika-poslanika Ilijaha okovanog normama društva i medijskim terorom. Ustrajnost koja se danas rijetko susreće vodila ga je do jedine nade koja nije ponižavajuća i dehumanizirana obmana, već ono što je Léo Ferré zvao „božanskom Anarhijom“. Stoga se, kao čovjek beskompromisnih stajališta i vjerskih uvjerenja, nikada nije posve usuglasio s društvenom okolinom. Međutim, kao umjetnik-slikar bio je blagonaklono prihvaćen u lokalnoj zajednici i u umjetničkim krugovima.

Bez obzira na to što ga je hrvatska povijest umjetnosti svrstavala u nadrealiste, što je povremeno i kratkotrajno pristajao na poneka udruživanja, bio je možda najneobuzdaniji individualist kojeg je upoznala sredina u kojoj je djelovao. Ali Marčelo to nije bio zbog svoje često spominjane ekscentričnosti ili legendi o svom radu, nego stoga što je s principijelnošću ponašanja tražio potpunu mjeru postizanja i uvažavanja slobode za sebe kao čovjeka i kao umjetnika. Bio je odgovoran jedino spram vlastite moći, vjere i volje kao neokrnjenog kreativnog bića ne vodeći računa o statusima i materijalnim kombinacijama.

Pa ipak, bez obzira na ugled koji je stekao i uživao u krugovima svojih znalaca i poštovalaca, unatoč nagradama i priznanjima, brojnim izložbama i djelima u muzejskim fundusima, Marčelo Brajnović je, čak i za one koji ga kao umjetnika vrlo cijene, zapravo još jedan „veliki nepoznati“. Stoga je ova knjižica (i izložba) skroman doprinos razumijevanju jedne cjelovite i svestrane osobe ili, kako je sam zapisao, „savršenog performera za sva vremena“; umjetnika uvijek tu-prisutan, ali ne do kraja otkriven, neidentificiran, nedorečen.

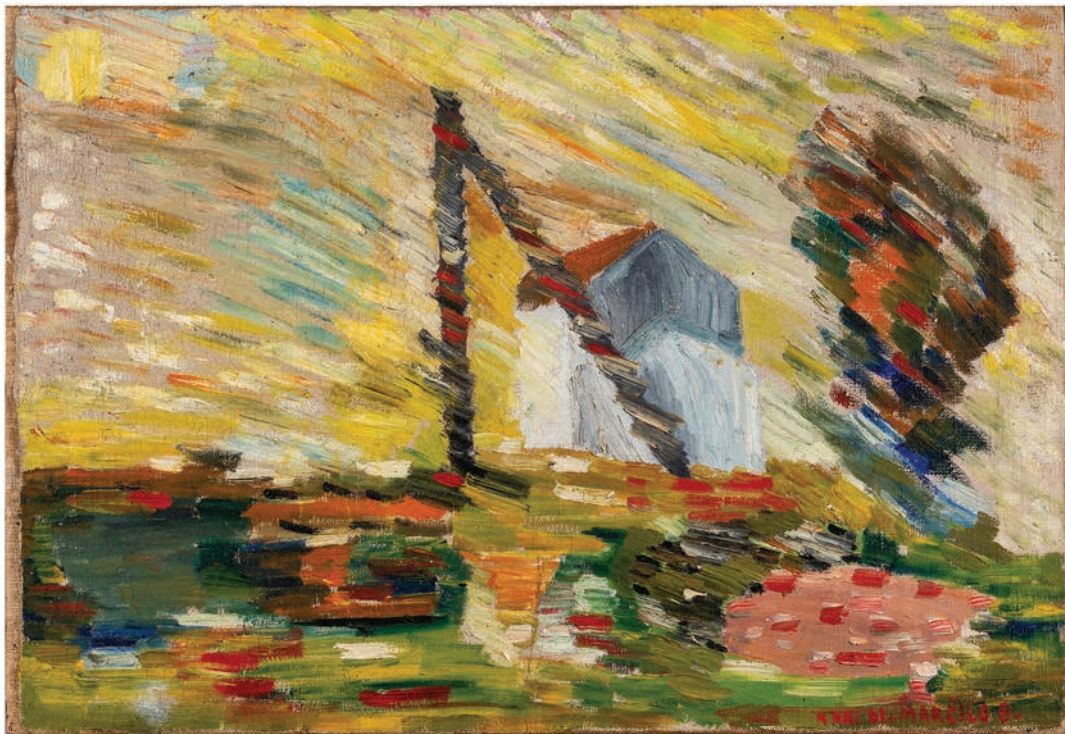
Jerica Zihertl

Bez naziva, 1960.

kombinirana tehnika, 31x31,5 cm

©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 606

Kanfanar, 1961.
ulje na platnu, 45x65 cm
©Zvezdana Brajnović

Nostalgia, 1962.
ulje na drvu, 60x90 cm
©Zvezdana Brajnović

Picolo, 19624.
ulje na platnu, 51,5x60cm
©Tomislav Brajnović

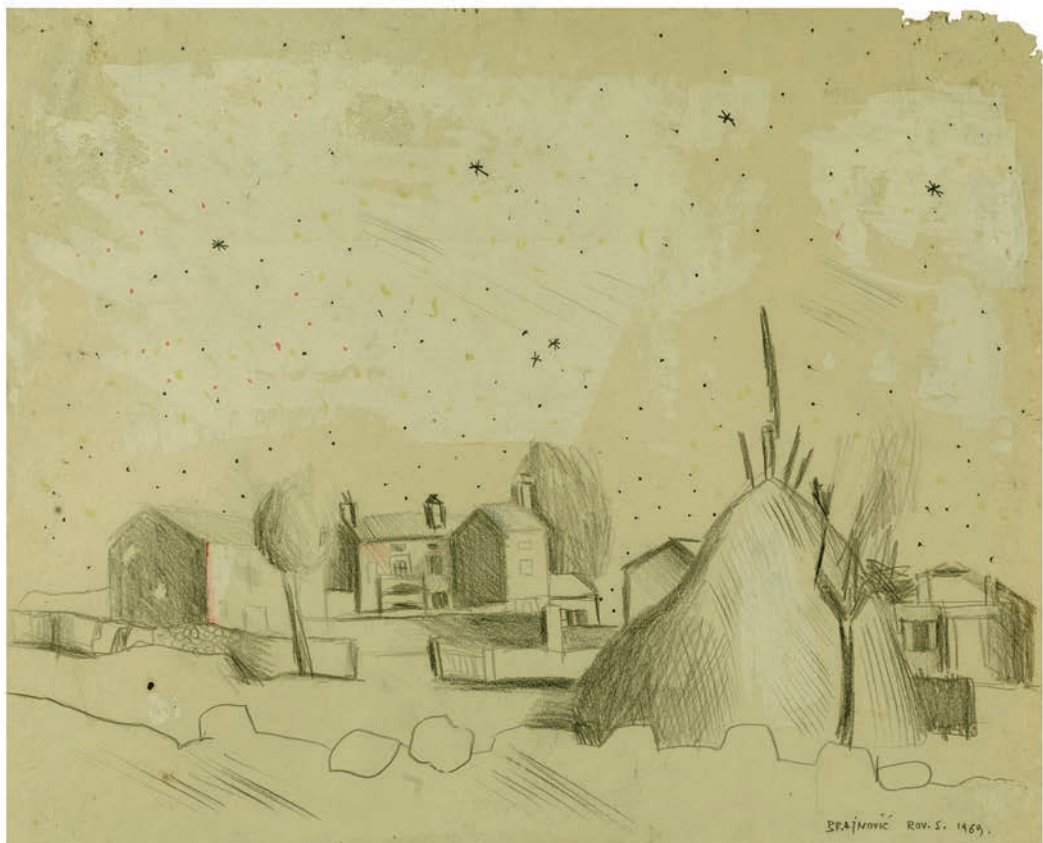
Mrtva priroda, 1964.
ulje na platnu, 43x53 cm
©Winfried Wuensch

Prolašavam glavni grad
Zagreb počasnim centrom
slikarstva neba i zemlje,
5. IV. 1966.
sitotisak 1/40, 1000x700 mm
© Ivan Mihovilović

Ponizno priznajem da sam kao mlad čovjek imao vrlo visoko mišljenje o sebi! Zato sam se razgolitio iznutra, spoznavši da to isto "visoko mišljenje o sebi" nosi svaki čovjek, bio mudar ili ne." To "visoko" mišljenje nužno je ispovjediti drugima i ja sam to diletantski učinio u dokumentu „Kraljevski pozdrav slikarima svijeta“ u Zagrebu 21. lipnja 1964.

(Suzana Marjanić: Marčelo Brajnović - Performansi između neba i zemlje, Zarez, 2015.)

ĐRAJNOVIĆ Rov. S. 1969.

Rov. S., 1969.
grafit, drvene boje na papiru, 32x39,5 cm
©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 608

Portret., oko 1970.
tempera, ulje, tuš na papiru
710x510 mm
©Zvezdana Brajnović

Glava, oko 1980,
mramor, 15x14 cm, θ 12 cm
©Zvezdana Brajnović

Autoportret, 1971.

ulje na platnu, 129x124 cm

Foto Roberta Frančula ©Ivan Mihovilović

Bez naziva, 1972.
tuš, akvarel na papiru, 17x24 cm
Privatno vlasništvo

Plakat povodom Dana
istarske svirke, kanta, plesa
i mladega vina, 1973.
sitotisak, 1000x700 cm,
Ninibau rov. selo
© Muzej-Museo Lapidarium,
Inv. br. MML 610

SVETVINCENAT

DAN ISTARSKE SVIRKE, KANTA, PLESA I MLADEGA VINA

Posjet cariniku navečer, Strmec, 1978.
ulje na platnu, 45x75 cm
©Ivan Mihovilović

Bez naziva, 1988.

tempera na papiru, 243x340 mm

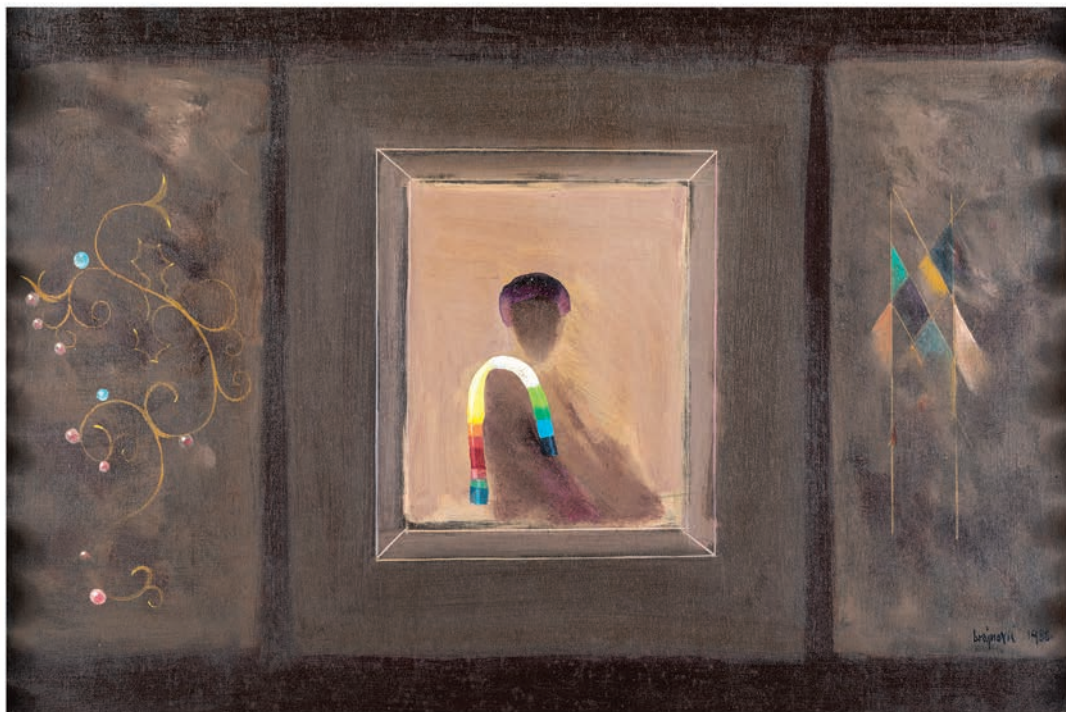
© Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 607

Hotel Restaurant Zomerlust, 1991.

kolaž, olovka, flomaster, tempera na papiru, 153x213 mm

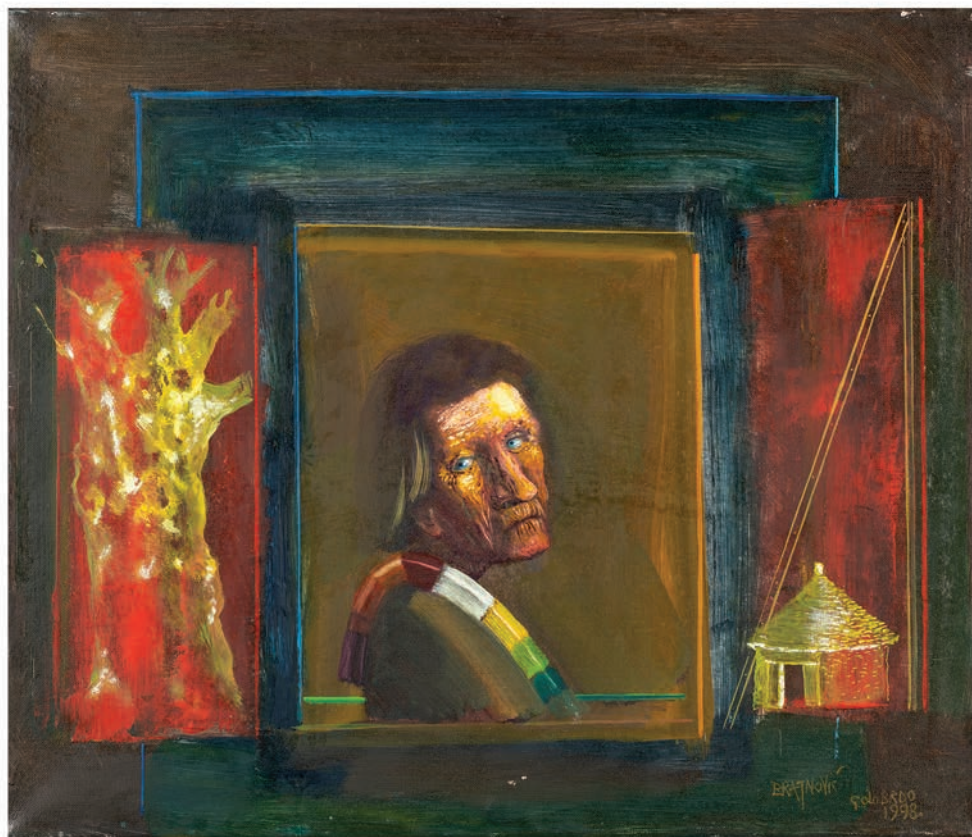
©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 294

Autoportret, 1988.
ulje na drvu, 42x61 cm
©Ivan Mihovilović

Hoće li preživjeti ova maslina, 1992.
tuš, olovka, tempera na papiru, 180x240 mm
©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 295

Autoportret, 1998.
ulje na platnu, 51x58 cm
© Ivan Mihovilović

Velika Gumila — Golo Brdo nalazi se ponad Rovinjskog Sela. Riječ je o uzvišenom platou okruženom makijom i šumom u čijem se središtu nalazi stambeni, radni i izložbeni prostor obitelji Brajnović. Čini ga sklop bijelih građevina, zdanje kule i vodeni zdenac. Zašto, kada i kako je nastao taj poseban arhitektonski sklop, ostvarenje avangardnog koncepta Život = Umjetnost, saznajemo iz ulomka intervjua koji je 2015. s Marčelom Brajnovićem vodila Suzana Marjanić.

Na Veliku Gumilu – Golo Brdo 1 nisam se doselio iz pukog hira. Godine 1956. kad sam pao na diplomskom radu, s jednim prijateljem rođenim u Francuskoj, odlučio sam pobjeći u Pariz. Uspjeli smo prijeći granicu, a u Trstu ljudi su nas uputili u Rižanu u logor za izbjeglice iz Jugoslavije. Moj prijatelj je nakon nekoliko dana otišao autostopom u Pariz. Moja putovanja su me odvela u Restinco kraj Brindisija gdje sam proveo četiri mjeseca, a zatim su Hrvate preselili u Bari, logor San Lorenzo. Nakon pet mjeseci krenuo sam s jednim prijateljem u Francusku. Ukratko, nakon devet mjeseci logorovanja u Rižani u Trstu, Restincu u Brindisiju i San Lorenzu u Bariju pobjegao sam u Pariz. Radio sam nekoliko mjeseci u Citroënu. Kada su nastupile ferije, krenuo sam autostopom natrag u Jugoslaviju. Prešao sam granicu bez dokumenata. Policija me odvela u Brestanicu. Iz Pule morao sam otići u Rovinj, javiti se policiji.

Kada sam se pojavio na vratima rodne kuće, shvatio sam da nisam dobrodošao. Duboko depresivan, teško sam podnosio prezir Sela i vlasti u Rovinju. Bilo je to negdje u prijelazu sa 1957. na 1958. Čuvao sam blago i radio na polju. Tada sam se sjetio Velike Gumile i gromače od koje su se ljudi čuvali jer se govorilo da je puna zmija. Gumila je bio pojam bure jer je bila javna paša za koze, ovce i tuvare. Odlučio sam se preseliti na Gumilu. Poravnao sam grumaču i legao na kamenje da izmjerim veličinu svoga budućeg doma. Stavio sam jedan kamen do glave, a drugi na kraj nogu. No, pomislio sam kako krevet ima svoje stranice i stao sam polako gurkati kamen kraj nogu da stvorim prostor. Tada sam se sjetio i širine kahllice koju ću držati pod krevetom! To su sveukupno bila dodatna 50 cm! Dakle, mojih 184 cm + 50 cm = 234 cm x 2 = 468 cm2. Ognjište sam predvidio u kutu izvan zgrade. Suhozid je u temeljima bio zacrtan i sazidao sam ga oko 70 cm u visinu. Tih dana gradnje posjetio me jedan profesor iz Reggio Emilije i naravno doveo sam ga na Gomilu da mu pokažem Centar slikarstva neba i zemlje i kada sam mu sve objasnio, počeo je hodati po tom prostoru koracima kao da mjeri. Stao je i rekao: "Marčelo, verà gente! Marčelo, doći će ljudi, moraš napraviti jedno malo predsoblje, gdje će ljudi ako pada kiša odložiti svoje kišobrane!" Tako se prostor dvostruko povećao.

Suzana Marjanić: *Marčelo Brajnović-Performansi između neba i zemlje*, Zarez, 2015
<http://www.zarez.hr/clanci/performansi-izmedju-neba-i-zemlje>

Na Golom Brdu vijori se crvena zastava s natpisom tetragramatomom YHWH. Riječ je o opozdravu Bogu koji bi se trebao uskoro pojaviti sa svojom silom — na biblijski poziv „*Na goletnom brdu podignite stijeg!*“. Izradio i podigao ju je 1993. Marčelo Brajnović kao odgovor na navedeni poziv.

Dijelovi perforiranih ostataka trupa ratnog zrakoplova i pilotske opreme iz II. svjetskog rata, Golo Brdo. Kao „ready-made“ relikvije korištene su 2001. za izložbu Marčela Brajnovića „Rat za Harmagedon“ u Galeriji Miroslav Kraljević u Zagrebu.

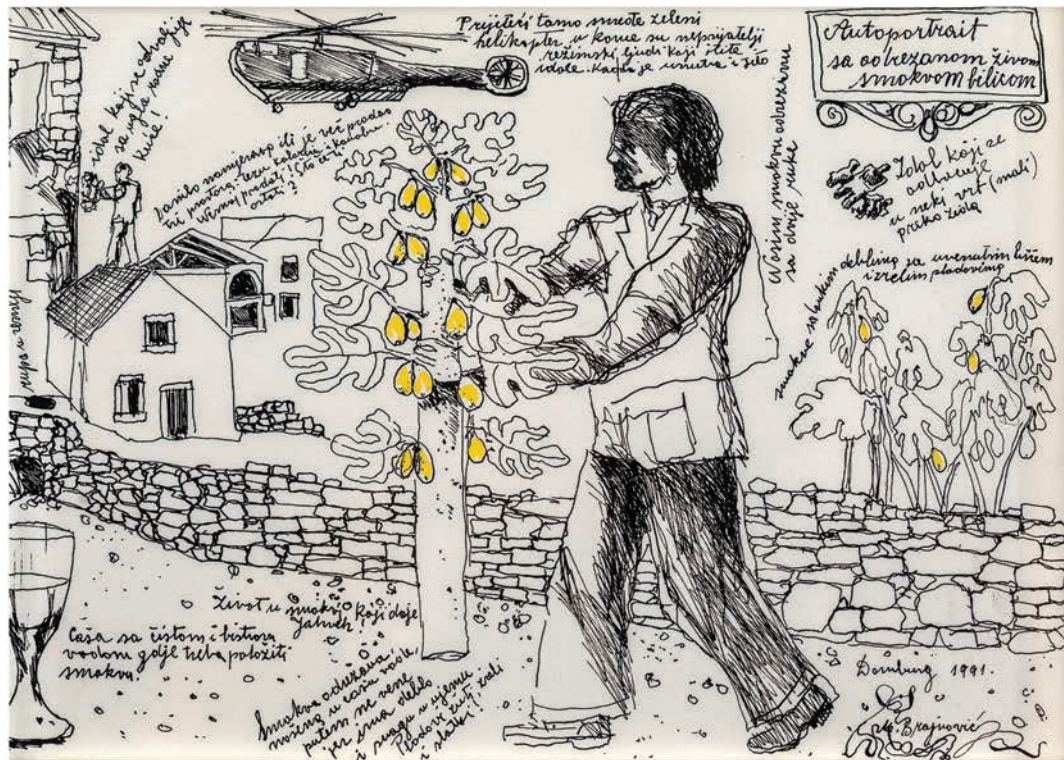
Kako objasniti na dva papirića jedinoj svjetskoj sili da snaga pravednog Suda ne leži u snazi Letećih Tvrđava niti se može poduprijeti članicama NATO saveza. Svrha ove izložbe je samo jedna: Zorno pokazati Anglo–Americi da sudom kojim sudi ratnim zločincima namnoženim u bezbroj na tlu bivše Jugoslavije i Ruande, osuđuje samu sebe! Bog se sjetio ratnih zločina izvršenih tokom II svjetskog brata. Bombardirajući njemačke gradove, Pulu i Zadar Letećim Tvrđavama, Anglo–Amerika je vršila čiste ratne zločine, po vlastitim mjerilima!

Ulomak iz pisma Marčela Brajnovića od 21. 12. 2000. upućenog Branku Franceschiju

U studenom 1944. na povratku iz Njemačke američka letuća tvrđava B-29 Superfortress prisilno se spustila na jednu njivu u Karojbi ispred desetogodišnjeg Marčela. Čudom, kao pokrov jedne poljske kućice ostao je do današnjih dana sačuvan dio trupa, zadnjeg bočnog dijela u dužini od 4x2 metra, da bi od travnja 1997. godine bio izložen u Veleposlanstvu Kraljevstva Božjeg na Golom Brdu.

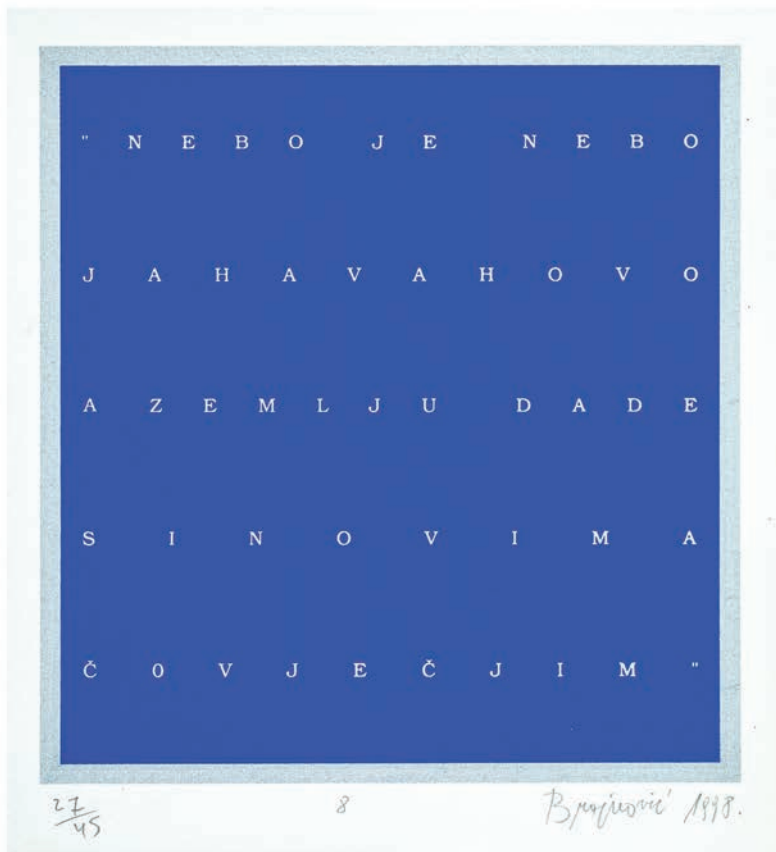
MBJ 132, Rovinj, 9. VIII. 1998.
sitotisak na platnu, 25,5x24,5 cm
©Danino Božić

Autoportret sa odrezanom živom smokvom bilicom, 1991.

tuš, flomastre na papiru, 145x210 mm

©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br. MML 293

Grafičko-poetska mapa

Istarski rukopisi - Caligrafie istriane

sitotisk 27/45, listovi 4 i 8, 200x220 mm

Grafički studio - Galerija VENIER, Vodnjan, 1998.

©Danino Božić

Euroarka, 2011.

drvo, žica, boja, metal, pozlaćena plastika, 127x114 cm
žičani stalak vi. 100 cm

©Muzej-Museo Lapidarium, Inv. br MML 609

Nepotpuna biografija Marčela Brajnovića

Od šestero djece koliko su ih imali Anton i Eufemija Brajnović, rođ. Pokrajac, Marčelo je bio najstariji. Rođen je 22. lipnja 1934. u istarskom Rovinjskom Selu gdje je ta obitelj poljoprivrednika bila udomljena u kući sagrađenoj 1704. godine. U rodnom je mjestu Marčelo do 1943. pohađao prvi i drugi razred talijanske osnovne škole. Nakon 1945. nastavlja školovanje na hrvatskom jeziku, a od 1948. pohađa Gimnaziju u Puli. Smještaj je imao u đlačkom domu samostana sv. Antuna. U društvenoj prostoriji doma izlaže gipsane skulpture uz svesrdnu pomoć vršnjaka Rike Vitulića. Nakon male mature 1951. upisuje Školu primijenjenih umjetnosti u Zagrebu. Dvije godine kasnije, 1953., prekida školovanje, vraća se u Rovinjsko Selo i zajedno sa Zorom Matić, Brunom Mascarellijem i Žarkom Naunovićem (Grupa Val di bora) izlaže u Domu kulture u Rovinju i na Prvom filmskom festivalu u Puli, s gostom Silvijem Pletikosom. Nakratko odlazi za Francusku pa se vraća u Istru. U Francusku opet putuje 1956. godine, ali se putovanje zbog zadržavanja u raznim talijanskim logorima i u samostanu San Lorenzo u Bariju oduljilo na godinu dana. Ilegalno prelazi granicu kod Ventimiglie i ponovo završava u logoru. U Istru (Jugoslaviju) vraća se 1958. bez dokumenata, te 1959. služi vojni mornarički rok u Boki kotorskoj (kasnije je premješten u Maribor). U Zagreb se vraća 1960., gubi stipendiju Općine Rovinj, ženi se umjetnicom Zvezdanom Hegedušić (kod prosidbe joj je obećao pokloniti kulu u oblacima), nakratko boravi u Beogradu te završava školu primijenjenih umjetnosti. Iste godine u Muzeju grada Rovinja priređuje samostalnu izložbu i izrađuje mural u Rovinjskom Selu u gostionici Bukaleta ('oštarija' u prostoru rodne kuće). Od 1960. do 1961. radi kao nastavnik likovnog u osnovnoj školi u Kanfanaru. U svibnju 1961. rođena je kći Jasminka, Vida u listopadu 1963., a u svibnju 1965. rođen je sin Tomislav.

U Zagrebu priređuje samostalne izložbe u Salonu ULUH-a (1962. i 1964.), objavljuje dokument Kraljevski pozdrav slikarima svijeta (Zagreb, 1964.). Samostalno izlaže u Klubu novinara Hrvatske (Zagreb, 1966.) i proglašava „Slavni grad Zagreb počasnim Centrom slikarstva Neba i Zemlje“.

Sa suprugom i djecom (drugi sin Petar rođen je u listopadu 1972.), u kraćim ili duljim razdobljima boravi po europskim gradovima, s povremenim vraćanjima u Rovinjsko Selo. Priređuje samostalne izložbe u Milanu (Galleria Rho, 1968. i Piazza Duomo, 1972.), Reggio Emiliji (Galleria del Païolo, 1971.), u gradovima Trezzano sul Naviglio, Vimercate, Sesto San Giovanni i Monzi (1971.), u Bologni i Finale Emilia (1972.), u Sesto San Giovanni i Patumeria (1973.).*

Samostalno izlaže i u Puli (Radničko sveučilište, 1973.) i u Rovinju (Zavičajni muzej) te 1974. u Lukovdolu i Zagrebu.*

Stijede samostalne izložbe u Ženevi (Galerie Foresto, 1975.), u gradovima Domodossola (1975.) i Novara (1976.)* i u Rovinju (Zavičajni muzej, 1976.). Godine 1977. izlaže u Berlinu (Rathaus Galerie). U Hrvatskoj izlaže u Zagrebu (Galerija Spektar, 1978.), potom još dvaput u 1979.* Izlaže i u Rovinju (Zavičajni muzej, 1980. i Hotel Eden, 1981.), Labinu (Muzej grada, 1983.), Poreču (Gradska galerija, 1983.), Pazinu (Kaštel, 1983.), Puli (Narodno sveučilište, 1983.) i u Zagrebu (Galerija Josip Račić, 1985.). Spomenimo i to da 1981./1982. zajedno s Quintinom Bassanijem uređuje rovinjsko turističko naselje Monseni (danas Amarin). U talijanskom Pratu, u Galleria degli Artisti izlaže 1989. godine.

Nakon izložbe crteža s temom Goranove Jame u Zavičajnom muzeju u Buzetu 1974. godine, Marčelo s obitelji odlazi za Francusku gdje borave od 1975. do 1977. Slika i proučava Sveto pismo te se pridružuje Jehovinim svjedocima. Ubrzo napreduje u vjerskoj zajednici (pomoćnik, starješina), međutim zbog razilaženja u tumačenju Biblije biva isključen iz Jehovinih svjedoka. Samoinicijativno se proglašava Ilijahom, Veleposlanikom Kraljevstva Božjeg te na brđu Gumila ponad Rovinjskog Sela, gdje je krajem 1950-ih započeo graditi kuću/atelje u obliku kule (ispunio obećanje svojoj Zvezdani), stvara Svetu Goru Dívote (1993. ruši toranj i gradi krunište kule, podiže crvenu zastavu s natpisom YHWH), što postaje Centar slikarstva Neba i Zemlje, poznatije kao Golo Brdo - art dom u kojem živi i djeluje sa suprugom i dvojicom sinova.

* op. a. nepoznati nazivi izlagačkih prostora.

U godinama 1991. – 1993. s obitelji boravi u Nizozemskoj. Povratkom na Golo Brdo radi na projektu *Corpus Delicti Anglo-Americae* (1999.) koji izlaže u Pulj (Galerija Diana, 1999.), Rijeci (Galeriji Palah, 2000.) i u Zagrebu (Galerija Miroslav Kraljević, 2001.).

Sudjelovao je, vrlo često sa suprugom Zvezdanom, na gotovo svim izložbama Rovinjske kolonije i Grizije u Rovinju, kao i na brojnim skupnim izložbama u zemlji i inozemstvu.

S početka 2000-ih radi na izvedbenim projektima i izložbama zajedno sa sinovima Petrom i Tomislavom. U O. K. Galeriji u Rijeci priređuju 2001. izložbu Alfa & Omega. Iste godine sudjeluju na projektu *Golf otok – Novi hrvatski turizam na Golom otoku*. U sklopu istarskog međunarodnog transdisciplinarnog umjetničkog festivala i laboratorija TransArt (Labin Underground City XXI) priređuju 2008. izložbeni nastup *Oprosti im, Bože, jer ne znaju što rade*. Od 2007. sin Tomislav, u suradnji s Vladimirom Živkovićem priređuje na Golom Brdu projekte *Studio Golo Brdo*, na kojima je redovito bio prisutan i Marčelo. Umro je 12. travnja 2021. i sahranjen je u Rovinjskom Selu.

Marčelo Brajnović bio je član Hrvatskog društva likovnih umjetnika od 1965. godine. Nacionalna televizija je o njemu, prigodom otvaranja Doma kulture u Rovinjskom Selu 1967., snimila kratki prilog. U produkciji Hrvatske radiotelevizije 2001. snimljen je o Marčelu dokumentarni film „Rat za Harmagedon“ redatelja Zdravka Mustača. U vlastitom je izdanju 2005. godine, a uz suradnju svoje supruge i sinova, objavio knjigu „Rat za Harmagedon: bijela knjiga hrvatskog kralja Mihaela Babilonu Velikom“. Dr. Ante Mihovilović iz Pule obranio je 2009. diplomsku radnju „Marčelo Brajnović – slikar nadrealist“ na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

nakladnik
Muzej - Museo Lapidarium, Novigrad-Cittanova
www.muzej-lapidarium.hr

za nakladnika, urednica i tekstovi
Jerica Zihert

korektura **Stjepan Baranović**
fotografije **Vladimir Bugarin**, oblikovanje **Stanislav Habjan**
tisak **Vemako**, Zagreb, 2022., naklada 200

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice u Puli,
pod brojem 150919054.
ISBN 978-93-7608-37-8

Publikacija je nastala povodom izložbe "Među ljudima-drugi puti" Marčela Brajnovića
u Muzeju-Museo Lapidarium u Novigradu-Cittanovi od 18. svibnja do 18. lipnja 2022.

Uz odabir djela iz fondusa Muzeja Lapidariuma, djela na izložbi (i publikaciji) posuđena su od
Zvezdane Brajnović, Danina Božića, Čede Cvitića, Gina Perkovića, Ivana Mihovilovića,
Wienfreda Wuenscha te drugih privatnih zbirki.

Realizaciju izložbe i publikacije omogućili su
Istarska županija - Upravni odjel za kulturu i zavičajnost, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske,
Grad Novigrad-Cittanova i Turistička zajednica grada Novigrad-Cittanova.

